

* Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. Instytut Pedagogiki

** Uniwersytet Łódzki. Wydział Nauk o Wychowaniu

MARTYNA KARWIŃSKA*

ORCID: 0009-0003-1428-581X

mkarwinska@aps.edu.pl

KATARZYNA SZOSTAKOWSKA*

ORCID: 0000-0003-4113-434X

kszostakowska@aps.edu.pl

MARCIN SZOSTAKOWSKI**

ORCID: 0000-0003-4134-2683

marcin.szostakowski@now.uni.lodz.pl

Relacje i więź emocjonalna wnuków z dziadkami w okresie dzieciństwa a pomoc dziadkom przez młodych dorosłych

Emotional Bonds and Relationships between Grandchildren and Grandparents during Childhood and Their Influence on Young Adults' Support for Grandparents

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Karwińska, M., Szostakowska, K., Szostakowski, M. (2026). Relacje i więź emocjonalna wnuków z dziadkami w okresie dzieciństwa a pomoc dziadkom przez młodych dorosłych. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 39(1), 69–92. DOI: 10.17951/j.2026.39.1.69-92

ABSTRAKT

W okresie dzieciństwa człowiek buduje więzi rodzinne. Dotyczą one głównie członków najbliższej rodziny: rodziców, rodzeństwa i dziadków. Sprawowanie opieki przez nesterów rodziny nad wnukami jest bardzo ważnym elementem w kształtowaniu postaw, zachowań, wzorców i norm najmłodszego pokolenia. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego. Wzięło w nim udział 238 osób w wieku 18–35 lat (młodzi dorośli), mających stały kontakt z dziadkami. Celem przeprowadzonych badań było ukazanie, w jaki sposób więzi/relacje ukształtowane w dzieciństwie znajdują swoje odzwierciedlenie w więziach/relacjach między wnukami a dziadkami w dorosłym życiu. Przedmiotem badań były relacje wnuków z dziadkami. Sformułowano trzy pytania badawcze: Pierwsze brzmiało: Jakie relacje z dziadkami są obecne we

wspomnieniach młodych dorosłych? Respondenci wskazywali na kilka dobrych wspomnień, wśród których najczęściej były wymieniane wspólne posiłki (28%), zabawy (16%), wyjazdy (15%), waka-cje u dziadków (14%), spacery (12%) oraz inne (39%). Drugie pytanie badawcze zostało sformu-łowane następująco: Jak często i w jaki sposób młodzi dorośli spędzają czas wolny z dziadkami? Najwięcej respondentów spotyka się z dziadkami raz lub kilka razy w miesiącu (łącznie 49%), rzadziej niż raz w miesiącu robi to 16%, natomiast częstsze kontakty to kilka razy w tygodniu (15%) lub codziennie (12%), a najrzadziej wskazywano spotkania raz w tygodniu (8%). Trzecie pyta-nie badawcze brzmiało: Czy i w jaki sposób młodzi dorośli udzielają pomocy dziadkom w okre-sie ich starości? Większość respondentów pomaga dziadkom głównie w sprawach internetowych oraz codziennych czynnościach, takich jak zakupy, sprzątanie, wizyty u lekarza czy organizacja życia domowego, co wynika zarówno z postępującej cyfryzacji, jak i z pogarszającej się sprawności fizycznej i psychicznej seniorów.

Słowa kluczowe: więzi/relacje; dziadkowie; wnuki; młodzi dorośli; opieka

WPROWADZENIE

Rodzina jako podstawowa grupa społeczna jest przedmiotem rozważań filo-zofów, socjologów, psychologów i pedagogów. Ci ostatni podejmują takie zagad-nienia jak: tożsamość rodziny (Nowak-Dziemianowicz, 2016), świadomość peda-gogiczna rodziców (Wesołowska, 2019), rodzina zrekonstruowana (Burkacka, 2017), przemoc w rodzinie, w szczególności przemoc stosowana wobec dzieci (Bągiel, Górnicka, 2020; Jarosz, Nowak, 2012), komunikacja rodzinna (Pujer, 2016), oddziaływanie rodziny na życie jej członków (Cudak, 2012a), dysfunk-cyjność rodziny (Bajor, Cyrkun, 2021; Frączek, 2021; Łuczak, 2008; Seferyńska, 2004), edukacja medialna i zagrożenia związane z korzystaniem z internetu przez dzieci i młodzież (Huk, 2014; Nowicka, 2020), pandemia koronawirusa COVID-19 i jej skutki dla funkcjonowania rodziny w kontekście więzi międzyludzkich i rela-cji (Firlit-Fesnak, 2022; Garbulińska-Charchut, 2021; Młyński, 2020), transmisja międzypokoleniowa (Wałęcka-Matyja, 2022), rodzina w badaniach międzykultu-rowych (Jas, 2019), tożsamość osobista i społeczna rodziny (Nikitorowicz, 1999) i wiele innych. Gerontolodzy z kolei ujmują rodzinę w kontekście: starzejących się członków rodziny (Pyżlak, 2020), relacji wnuków z dziadkami (Borowik, 2020; Fitzpatrick, 2004; Gerard, Landry-Meyer, Roe, 2006; Ochiltree, 2006), ról pełnionych przez seniorów w rodzinie (Borowik, 2022; Żebrok, 2021), przemocy w stosunku do osób starszych (Róžański, 2021; Rynkowska, 2019), samotności osób starszych (Grabarczyk, 2019; Róžański, 2020), funkcji opiekuńczej rodziny w stosunku do osób starszych (Adamczyk, 2022; Franczyk, 2021; Mitkiewicz, 2021; Semków, 2021; Zamorska, Makuch, 2018), wsparcia instytucjonalnego seniorów (Herudzińska, 2022), sposobów komunikacji z najstarszymi członkami rodziny (Szostakowska, 2019, 2022), a także podejmują tematykę więzi rodzinnych (Kwak, 2018; Luty-Michalak, 2017; Szatur-Jaworska, 2017). Prze-prowadzony przegląd badań wskazuje na brak aktualnych rozważań w podjętym

w niniejszym artykule temacie. Zmieniający się model rodziny i styl życia przyczyniają się do zmiany relacji rodzinnych między seniorami a wnukami. W związku z tym w świecie ponowoczesnym rola młodych dorosłych i ich relacje z dziadkami nabierają nowego znaczenia w kwestiach pomagania i wspólnego spędzania czasu wolnego. Tematykę tę można ujmować wielowątkowo, dlatego też w tym artykule autorzy nie wyczerpują tego zagadnienia.

Istotnym elementem w życiu każdego człowieka są relacje międzyludzkie, a w szczególności relacje nestorów z członkami rodziny. Ważną kwestią związaną z budowaniem relacji międzyludzkich z bliskimi jest świadomość otrzymywanego wsparcia z ich strony. Oddziałuje to na samopoczucie i zapobiega samotności (Czepczarz, Czepczarz, 2021, s. 143). Aby relacje były autentyczne, muszą dotyczyć obu stron. W rozważaniach zamieszczonych w niniejszym artykule są to dorośli wnukowie i ich dziadkowie. Od momentu, kiedy człowiek zaczyna odczuwać pierwsze objawy starości, w sferze psychicznej i/lub biologicznej zwiększa się u niego potrzeba posiadania osób, które będą chciały udzielić mu wsparcia społecznego, a tym samym podjąć się opieki nad nim, kiedy będzie tego wymagać. Jak w takim razie relacje wnuków z dziadkami z okresu dzieciństwa oraz powstała więź emocjonalna przekładają się na udzielanie im pomocy? W tym artykule autorzy podjęli próbę udzielenia odpowiedzi na to pytanie.

ZMIANA MODELU RODZINY W KONTEKŚCIE RELACJI MIĘDZYPOKOLENIOWYCH

Relacje międzyludzkie mają istotne znaczenie dla budowania poczucia przynależności, bezpieczeństwa i miłości. Wzmacnia się ono szczególnie w okresie starości. Relacje dają każdemu człowiekowi poczucie przynależności, ważności i znaczenia zarówno dla siebie, jak i dla otoczenia, w jakim się znajduje. Zachodzą one w każdym środowisku, np. między uczniami, przyjaciółmi, partnerami, pracownikami. Relacje te uwidaczniają się w pierwszym środowisku człowieka – w rodzinie. Mają one szczególne znaczenie w odczuwaniu sensu istnienia poszczególnych jej członków. Poza tym nawiązywane w toku życia relacje definiują naszą osobowość, styl życia i poczucie własnej wartości. Relacje międzyludzkie wpływają również na powstawanie ról społecznych, które opisują położenie w strukturze społeczeństwa i pomagają odnaleźć się w środowisku.

Interakcja społeczna, jaka zachodzi pomiędzy dwiema jednostkami w momencie, gdy jedna z nich ją inicjuje, zakłada jednocześnie, że oddziałuje ona na tę drugą. Wtedy ta druga odpowiada i wykonuje działanie zainicjowane przez jednostkę pierwszą. Czasami występują one niezależnie poprzez odczytywanie pewnych symboli, które mogą być związane z mową ciała (Znaniński, 2011, s. 113). Opisana interakcja ma miejsce w momencie kontaktów wnuków z dziadkami, kiedy to głównie rozmowy i czas spędzony z nestorem rodziny oddziałują

w sposób pozytywny na obie strony. Z interakcją społeczną mamy do czynienia także w sytuacji, gdy dziadkowie sprawują opiekę nad wnukami. Poświęcają im swój czas wolny, przekazują normy i wartości oraz budują relacje, które powinny zaowocować w okresie późnej i sędziwej starości. Genezą długotrwałych relacji społecznych jest to, jak jednostki zachowywały się i żyły ze sobą w środowisku rodzinnym. Te pierwsze relacje zachodzą pomiędzy dorosłymi i/lub dziadkami a dziećmi, pomiędzy rodzeństwem oraz pomiędzy rodzicami. Każda z tych relacji uwzględnia kilka odmian działania, które są powtarzalne, jak np. zabawa, karmienie, ubieranie, spędzanie czasu wolnego. Relacje społeczne mogą też pojawiać się pomiędzy osobami, które nie prowadzą wspólnego gospodarstwa domowego. Związują się one podczas okresowych spotkań, w trakcie których członkowie rodziny wchodzą w interakcje interpersonalne. Okolicznościowe spotkania koncentrują się głównie na wzajemnej pomocy, dawaniu podarków, wspólnym wykonywaniu aktywności oraz rozmowie (Znaniński, 2011, s. 116–117). W związku z powyższym warto postawić następujące pytania: W jakich sytuacjach życia rodzinnego zawiązywane są więzi między członkami rodziny? Czy ma znaczenie częstość spotkań, ich jakość, a może intensywność? Jak te czynniki mogą różnicować relacje młodych dorosłych z ich dziadkami?

RELACJE I WIĘZI WNUKÓW Z DZIADKAMI W DZIECIŃSTWIE I DOROSŁOŚCI

Rodzaje więzi zdeterminowane są charakterem lub typem rodziny. Rodzinę możemy rozumieć jako system społeczny, wspólnotę, grupę lub instytucję (Kotlarska-Michalska, 2002, s. 58). W niniejszym artykule rodzina rozumiana jest jako system społeczny, a dokładniej – zgodnie z teorią systemową Talcota Parsonsa – jako system naczyń połączonych, gdzie zmiany u jednego z członków rodziny oddziałują na pozostałych, generując zmiany w całym systemie (Ritzer, 2004, s. 303–305).

Na skutek procesów urbanizacji oraz industrializacji zaszły zmiany w organizacji, strukturze i funkcjach życia rodzinnego. Przeobraziły one więzi we współczesnej rodzinie. W nowych społeczno-ekonomicznych warunkach rodzina tradycyjna, wielopokoleniowa, z układem patriarchalnych stosunków nie miałaby racji bytu. Dominację przejęła rodzina nuklearna, składająca się z małżeństwa oraz niepełnoletnich dzieci (Brażel, 2002, s. 105–106). Obecny model rodziny polskiej ukształtował się dzięki tradycji, religii, kulturze oraz historii. Te kryteria wpłynęły na postrzeganie przez Polaków wielu wartości, wśród których znajduje się życie rodzinne. Wpisuje się ono w obyczajowość, moralność oraz normy i wzory zachowań (Kawula, 2002, s. 343).

W drugiej połowie XX w., w związku z przemianami społeczno-kulturowymi, ekonomicznymi oraz demograficznymi, relacje rodzinne uległy przemianom.

Transformację przeszła struktura rodziny, na którą wpłynęły: wydłużenie się średniej długości życia, podjęcie pracy przez kobiety, późniejsze wchodzenie w związki małżeńskie oraz ich niestabilność, a także zmniejszenie się liczby posiadanych dzieci. Wraz ze wszystkimi zmianami zachodzącymi na świecie zmieniło się też samo decydowanie młodych dorosłych o swoim życiu, a tym samym o utrzymywaniu stałych kontaktów z dziadkami. Rola babci i dziadka zawsze była ważna dla wnuków, ale i ona uległa pewnym modyfikacjom (Appelt, 2007, s. 80–82). John Bowlby, twórca teorii przywiązania, stwierdził między innymi, że sposób, w jaki dziecko jest traktowane przez dziadków, ma ogromny wpływ na jego rozwój. Dlatego głównym składnikiem natury ludzkiej są bliskie więzi i relacje, które powstają już od urodzenia (Schier, 2008, s. 35–38). Ze względu na wydłużający się okres życia coraz więcej osób starszych dąży do tego, aby pomimo sędziwego wieku aktywnie spędzać czas z wnukami, m.in. poprzez uprawianie sportu, wyjazdy na wakacje lub wycieczki mające charakter edukacyjny. Jednocześnie jednak coraz rzadsze zamieszkiwanie dziadków z wnukami, duża odległość zamieszkania oraz brak regularnych spotkań spowodowany zwiększonym tempem życia wpływają na więzi społeczne pomiędzy wnukami a dziadkami (Appelt, 2007, s. 80–82).

W ciągu życia człowieka kształtują się dwa rodzaje więzi: społeczna oraz rodzinna. W niniejszym artykule autorzy skupiają się na omówieniu więzi rodzinnej i jej znaczenia w budowaniu sieci powiązań i relacji pomiędzy członkami rodziny. Więź rodzinna może być rozpatrywana w kilku aspektach: religijnym, wychowawczym, gospodarczym oraz emocjonalnym (Kotlarska-Michalska, 2002, s. 58). Szczególnie istotna w kontekście tego artykułu jest więź emocjonalna, ponieważ determinuje atmosferę życia rodzinnego, relacje społeczne pomiędzy członkami rodziny, a także wsparcie w trudnych sytuacjach, które mogą dotyczyć utraty sprawności fizycznej lub psychicznej poszczególnych członków rodziny. Ten rodzaj więzi powstaje na skutek oddziaływań czterech podstawowych czynników: ekonomicznego, społecznego, psychologicznego oraz biologicznego. Odnosząc się do doświadczeń młodych dorosłych w kontekście relacji z ich dziadkami, należy wskazać, że najistotniejszym czynnikiem budowania więzi emocjonalnej jest czynnik psychologiczny, który związany jest ze wzajemną zależnością. Ta zależność rozumiana jest jako nieustanne zaspokajanie różnorodnych potrzeb psychicznych (Cudak, 2012b, s. 31–33). Brągiel (2007) wyróżniła dwa rodzaje więzi emocjonalnej: obiektywną oraz subiektywną. Pierwsza z nich odnosi się do uregulowań religijnych, społecznych, obyczajowych oraz prawnych, które wpływają na stałość i trwałość rodziny. Z kolei więź emocjonalna subiektywna z jednej strony dotyczy świadomości przynależności do rodziny w sferze działań, uczuć i myśli, z drugiej zaś związana jest z poczuciem łączności z innymi członkami (Brągiel, 2007, s. 119–122). Aby ocenić siłę więzi pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny, a dokładniej pomiędzy wnukami a dziadkami, należy wziąć

pod uwagę częstotliwość i różnorodność relacji, postawy uczuciowe dziadków względem wnuków i odwrotnie, wspieranie się oraz wzajemną pomoc (Cudak, 2012b, s. 33).

Według Brągiel (2002, s. 103–104) „w grupie rodzinnej działa cały kompleks sił przyciągających jej członków do siebie i wiążących ich nawzajem. Wiąż rodzinna jest wypadkową wewnętrznych i zewnętrznych sił istniejących w grupie rodzinnej i działających na jej członków. Siły te wynikają ze związku małżeńskiego, ze świadomości związków genetycznych, przeżyć emocjonalnych, stosunków zależności, współistnienia, postaw wobec uwarunkowań społecznych, kulturowych i gospodarczych, w których żyje dana rodzina, czynników prawnych, religijnych i obyczajowych”. Rodzina jest zatem grupą społeczną, która nadaje normy i wartości oraz – co najistotniejsze – zaspokaja niezbędne potrzeby człowieka. Jej członkowie dzięki niej czują się bezpiecznie, a ona sama nadaje im świadomość bycia kochanym i potrzebnym. Jest dla nich swego rodzaju azylem, do którego mogą wrócić niezależnie od czasu i sytuacji. Dla dzieci stanowi podłoże do przestrzeni relacji między osobami i zawierania kontaktów. W przypadku osób dorosłych wyznacza im role i zadania z nimi związane oraz udziela wsparcia i zapewnia poczucie stabilizacji. Dla seniora ponownie staje się przestrzenią do kontaktów społecznych i troski o innych. Ten cykl istnieje poprzez integrowanie się członków rodziny w różnym wieku, a spotkania dają im możliwość zdobywania ważnych doświadczeń oraz odczuwania wyjątkowych stanów i emocji (Rudnik, 2014, s. 41).

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Założenia teoretyczne wskazują na potrzebę przeprowadzenia badań dotyczących więzi i relacji pomiędzy dorosłymi wnukami a ich dziadkami. Celem prezentowanych badań było wykazanie, jak więzi ukształtowane w okresie dzieciństwa zostają odzwierciedlone w okresie dorosłości pomiędzy wnukami a dziadkami.

Analizie poddano następujący problem badawczy: Jak relacje z dziadkami z okresu dzieciństwa oraz powstała więź emocjonalna przekładają się na udzielanie pomocy dziadkom przez młodych dorosłych?

Sformułowano również trzy problemy szczegółowe:

1. Jakie relacje z dziadkami są obecne we wspomnieniach młodych dorosłych?
2. Jak często i w jaki sposób młodzi dorośli spędzają czas wolny z dziadkami?
3. Czy i w jaki sposób młodzi dorośli udzielają pomocy dziadkom w okresie ich starości?

Na potrzeby prowadzonych badań zostały sformułowane zmienna zależna i zmienna niezależna wraz ze wskaźnikami (zob. tabela 1).

Tabela 1. Zmienne i wskaźniki

Zmienne		Wskaźniki
Zmienna zależna	ZZ1 relacje z dziadkami z okresu dzieciństwa	Złe wspomnienia z dziadkami Dobre wspomnienia z dziadkami
	ZZ2 więź emocjonalna z okresu dzieciństwa	Silna więź Słaba więź
Zmienna niezależna	ZN1 spędzanie czasu wolnego z dziadkami przez młodych dorosłych	Aktywne formy spędzania czasu wolnego młodych dorosłych z ich dziadkami Bierne formy spędzania czasu wolnego młodych dorosłych z ich dziadkami
	ZN2 formy pomocy dziadkom w okresie ich starości	Pomoc w określonych obowiązkach Pomoc zdrowotna Aktywność społeczno-kulturalna Pomoc techniczna Pomoc w formalnościach Aktywizacja społeczna Aktywizacja kulturalna

Źródło: opracowanie własne.

Badania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, techniką była ankieta, a narzędziem – kwestionariusz ankiety. Arkusz został przygotowany zgodnie z zasadami zaproponowanymi przez Pilch i Bauman (2001, s. 160). Zagadnienia dotyczyły relacji młodych dorosłych z ich dziadkami. Ankieta została podzielona na dwie części – pierwsza odnosiła się do wspomnień respondentów z czasów dzieciństwa, a druga do terażniejszości. Kwestionariusz składał się z 28 pytań, w tym 10 filtrujących. W pytaniach o charakterze filtrującym zaznaczenie odpowiedzi decydowało, do jakiego pytania respondent zostanie przeniesiony, np. Czy ma Pan/Pani złe wspomnienia z babcią/dziadkiem? (możliwe odpowiedzi: Tak/Nie). Jeśli ankietowany odpowiedział twierdząco, przechodził do pytania otwartego poszerzającego kwestie złych wspomnień. Natomiast jeśli odpowiedział odmownie, przechodził do kolejnego pytania. Zamieszczono również trzy pytania socjometryczne dotyczące wieku badanych, miejsca zamieszkania oraz ich płci. Kwestionariusz zawierał pytania zamknięte jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru.

W okresie od maja do czerwca 2021 r. przeprowadzono badania pilotażowe (zostało wypełnionych 30 ankiet), w których sprawdzono poprawność narzędzia badawczego. W badaniach właściwych uczestniczyło 238 respondentów. Do analizy materiału badawczego wzięto pod uwagę 183 ankiety ze względu na dwa kryteria doboru respondentów. Dotyczyły one cech społeczno-demograficznych. Pierwszym kryterium był wiek badanych – 18–35 lat, a drugim struktura rodziny w linii wstępnej dotycząca posiadania przez ankietowanych dziadków. Kwestionariusz ankiety wypełniali studenci Akademii Pedagogiki Specjalnej im.

Marii Grzegorzewskiej w okresie od października do grudnia 2021 r. Badania nie wymagały zgody Komisji ds. Etyki, ponieważ nie poruszały wrażliwych społecznie i emocjonalnie kwestii dla respondentów. Ankieta była anonimowa, a udział w niej był dobrowolny.

Tabela 2. Charakterystyka respondentów

Kryterium	Dane
Wiek respondentów	18–20 lat – 13% 20–25 lat – 68% 25–30 lat – 14% 30–35 lat – 5%
Średnia wieku respondentów	23 lata
Płeć respondentów	Kobiety – 87% Mężczyźni – 13%
Miejsce zamieszkania respondentów	Wieś – 21% Małe miasto (poniżej 20 tys. mieszkańców) – 8% Średnie miasto (między 20 tys. a 99,9 tys. mieszkańców) – 17% Duże miasto (między 100 tys. a 199,9 tys. mieszkańców) – 4% Wielkie miasto (od 200 tys. mieszkańców) – 50%

Źródło: opracowanie własne.

Grupę osób badanych (zob. tabela 2) tworzyły osoby w wieku 18–35 lat, czyli młodzi dorośli według klasyfikacji Brzezińskiej (2021, s. 9). Średnia wieku respondentów wynosiła 23 lata. Kobiety stanowiły 87% badanej grupy, a mężczyźni 13%. Połowa ankietowanych zamieszkiwała wielkie miasta (od 200 tys. mieszkańców).

Analiza statystyczna została wykonana z wykorzystaniem programu Microsoft Excel. Wprowadzono dane liczbowe pochodzące z ankiet, a następnie wygenerowano wykresy słupkowe.

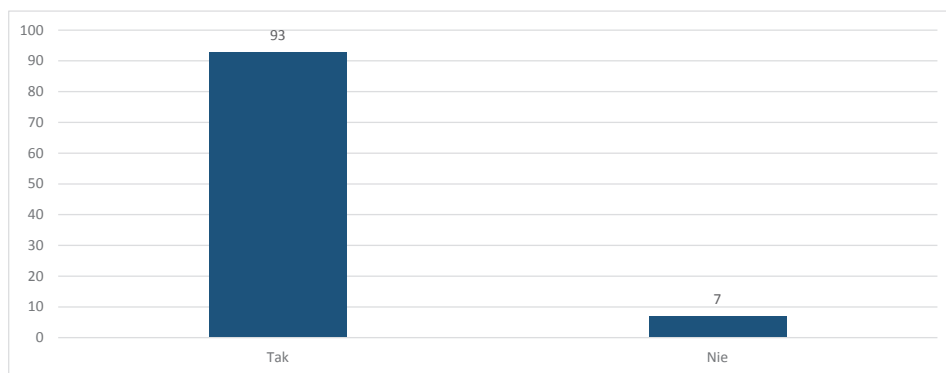
WYNIKI BADAŃ

1. Znaczenie relacji między dziadkami i wnukami w okresie dzieciństwa

Relacje między wnukami i dziadkami uwidaczniały się w kilku aspektach, które zostały poddane analizie. W tej części badań dotyczyły one częstotliwości opieki nad wnukami przez dziadków (osobami badanymi) podczas nieobecności ich rodziców, wspomnień związanych z dziadkami z okresu dzieciństwa oraz czasu wolnego spędzanego z dziadkami.

Opieka nad wnukami oraz pomoc w prowadzeniu gospodarstwa domowego w literaturze przedmiotu opisywane są jako najczęstsze formy pomocy udzielanej

przez seniorów swoim dorosłym dzieciom. Dziadkowie, którym pozwalają na to siły i którzy mają czas wolny na co dzień, sprawują opiekę nad wnukami i dodatkowo pomagają w prowadzeniu gospodarstwa domowego, m.in. przygotowują posiłki, robią zakupy, sprzątają mieszkanie, a nawet zajmują się drobnymi naprawami. Te wszystkie działania mają na celu dbałość o dobrostan wnuków podczas nieobecności ich rodziców (Ryszka, 2023, s. 143). Pierwszym zagadnieniem, które zostało przeanalizowane, było sprawowanie opieki nad wnukami przez ich dziadków w okresie dzieciństwa. Aż 93% respondentów w okresie dzieciństwa pozostawało pod opieką dziadków podczas nieobecności rodziców (zob. rysunek 1).

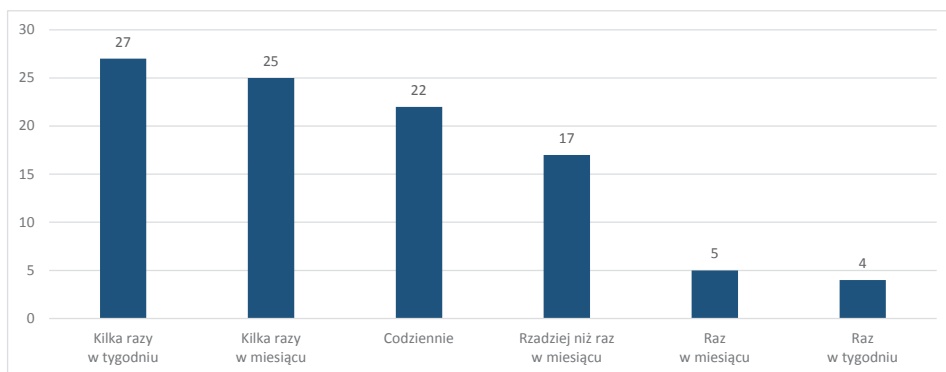
Rysunek 1. Opieka dziadków podczas nieobecności rodziców w opinii osób badanych (%)

Źródło: opracowanie własne.

Warto również odwołać się do opracowania opisującego badania przeprowadzone w ramach projektu „Wsparcie realizacji badań panelowych osób w wieku 50 lat i więcej w międzynarodowym projekcie Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE)”, realizowanego przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej w partnerstwie ze Szkołą Główną Handlową w Warszawie. Badania składały się z ośmiu rund. W ostatniej rundzie dokonano analizy transferów opieki wśród osób w wieku 50+ w krajach biorących udział w badaniu SHARE i w Polsce. Z badań tych wynika, że w Polsce największy odsetek osób opiekujących się wnukami występuje w grupie 60–69 lat (11,6%). Osoby te często są już na emeryturze, ale nadal są w relatywnie dobrej kondycji zdrowotnej, co sprzyja aktywnemu wspieraniu rodziny. Osoby w wieku 70–79 lat stanowią 5,2% osób sprawujących opiekę nad wnukami, a osoby 80+ to zaledwie 1,6%. Spadek w starszych grupach wieku można tłumaczyć pogarszającym się stanem zdrowia oraz mniejszymi możliwościami fizycznymi do sprawowania opieki nad wnukami (Abramowska-Kmon i in., 2023, s. 128).

W badaniu własnym analizie poddano również częstotliwość sprawowania opieki nad wnukami przez dziadków podczas nieobecności ich rodziców (zob.

rysunek 2). Z zebranych danych wynika, że dziadkowie najczęściej opiekowali się wnukami: codziennie (22%), kilka razy w tygodniu (27%) oraz kilka razy w miesiącu (25%). Częstotliwość sprawowania opieki może wynikać z kilku przyczyn: aktywności zawodowej seniorów, aktywności wolnoczasowej oraz odległości zamieszkania wnuków od dziadków. Można przypuszczać, że w wyniku częstszego kontaktu wnuków z dziadkami więzi pomiędzy nimi mogą być silniejsze. Efektem tego może być sytuacja, w której badani wnukowie odbierają swoich dziadków jako osoby mające znaczące oddziaływanie na proces ich wychowania.

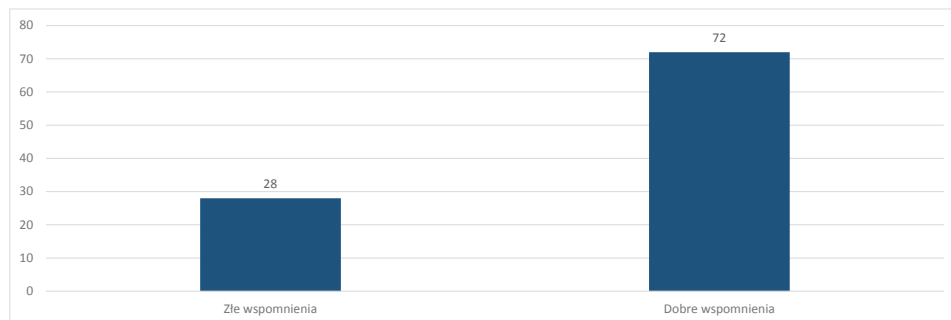
Rysunek 2. Częstotliwość opiekowania się przez dziadków wnukami podczas nieobecności rodziców w opinii osób badanych (%)

Źródło: opracowanie własne.

Potwierdzeniem prezentowanych wyników są badania przeprowadzone przez Grünwald, Damman i Hensens (2022, s. 13–14) dotyczące doświadczeń dziadków, którzy opiekują się wnukami bez sprawowania nad nimi stałej (prawnej) opieki, ze szczególnym naciskiem na poczucie obciążenia i poczucie obowiązku związane z tą rolą. Z badań tych wynika, że 22% badanych sprawuje opiekę nad wnukami kilka razy w tygodniu, 21% raz w miesiącu, a 19% rzadziej. Wyniki te są zbieżne z prezentowanymi w niniejszym artykule. Z kolei w badaniach Czerwonki (2017, s. 110) dotyczących roli współczesnych dziadków poruszane są zagadnienia związane z częstotliwością kontaktów dziadków z wnukami. Autorka przeprowadziła badania wśród 50 seniorów oraz 50 dzieci w wieku 9–10 lat. Jak wskazały dzieci, dziadkowie spotykają się z nimi: codziennie (8%), kilka razy w tygodniu (30%), raz w tygodniu (14%), co dwa tygodnie (6%), raz w miesiącu (10%), rzadziej (12%) lub wcale (6%).

Pierwszy problem szczegółowy brzmiał: Jakie relacje z dziadkami są obecne we wspomnieniach młodych dorosłych? Osoby biorące udział w badaniu wskazały, że chętnie spędzają czas ze swoimi dziadkami, mimo że posiadają oni zarówno pozytywne, jak i negatywne wspomnienia z babcią lub dziadkiem. Jak

się okaże w dalszej części analizy materiału badawczego, nasilenie emocjonalne tych wspomnień zdeterminowało decyzję o udzielaniu im pomocy.

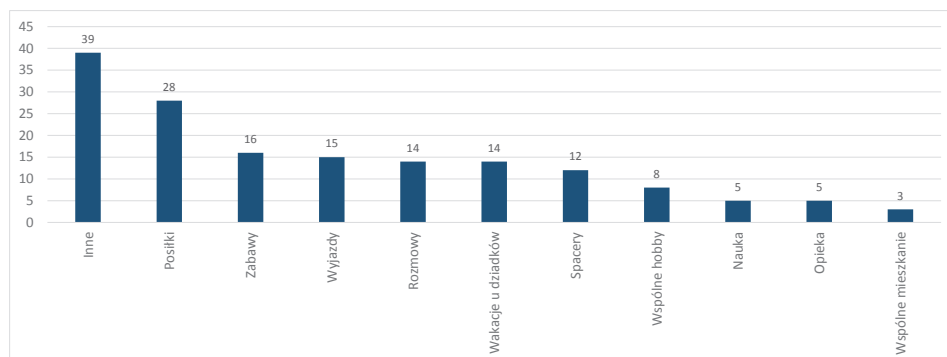

Rysunek 3. Charakter wspomnień dotyczących czasu spędzonego z dziadkami w okresie dzieciństwa w opinii osób badanych (%)

Źródło: opracowanie własne.

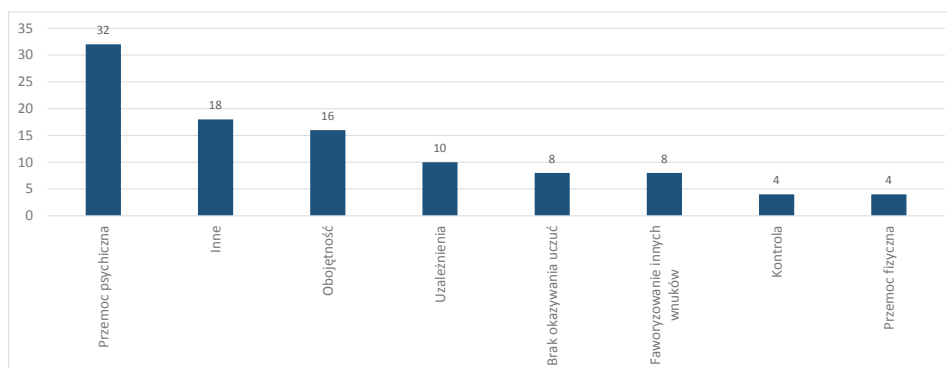
Badani wnukowie (zob. rysunek 3) mieli zarówno złe (28%), jak i dobre (72%) wspomnienia z czasu spędzonego z dziadkami w okresie dzieciństwa. Na rysunku 4 zestawiono rodzaje dobrych wspomnień. Badani mogli wybrać kilka odpowiedzi. Wśród respondentów, którzy posiadali dobre wspomnienia, dominowały: wspólne posiłki (28%), zabawy (16%), wyjazdy (15%), wakacje u dziadków (14%) oraz spacer (12%). W kategorii „inne” (39%) ankietowani wskazali na wspólne zbiory, karmienie zwierząt w gospodarstwie, pomoc w znalezieniu pracy oraz spędzanie czasu wolnego. W badaniach Chojnackiej (2023, s. 75) dotyczących roli dziadków w rodzinie doświadczającej parentyfikacji wskazane zostały inne obszary związane z pozytywnymi wspomnieniami z babcią i/lub dziadkiem. Autorka zwróciła uwagę na następujące płaszczyzny: zabawę, poczucie bezpieczeństwa, czułość, dziecięcą swobodę oraz wsparcie. Osoby badane podkreślały „istotne znaczenie tego okresu w ich życiu jako swoistej «skrzyni dobrych doświadczeń», z których dziecko mogło czerpać w późniejszym czasie i do której wraca się myślami również w dorosłości” (Chojnacka, 2023, s. 75).

Osoby biorące udział w badaniu wskazały również negatywne wspomnienia związane z babcią i/lub dziadkiem (28%; zob. rysunek 3). W tym pytaniu ponownie była możliwość wyboru kilku odpowiedzi. Wśród złych wspomnień dominowała przemoc psychiczna (32%), a na kolejnych miejscach uplasowały się: doświadczanie obojętności ze strony dziadków (16%), ich uzależnienia (10%), brak okazywania uczuć (8%), faworyzowanie innych wnuków (8%). Ankietowani zaznaczali też odpowiedź „inne” (18%) – dotyczyła ona refleksji nad wynikającymi z różnych chorób zachowaniami dziadków, które sprawiały przykrość wnukom.

Rysunek 4. Pozytywne wspomnienia związane z babcią i/lub dziadkiem (%; możliwość wyboru wielu odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 5. Negatywne wspomnienia związane z babcią i/lub dziadkiem (%; możliwość wyboru wielu odpowiedzi)

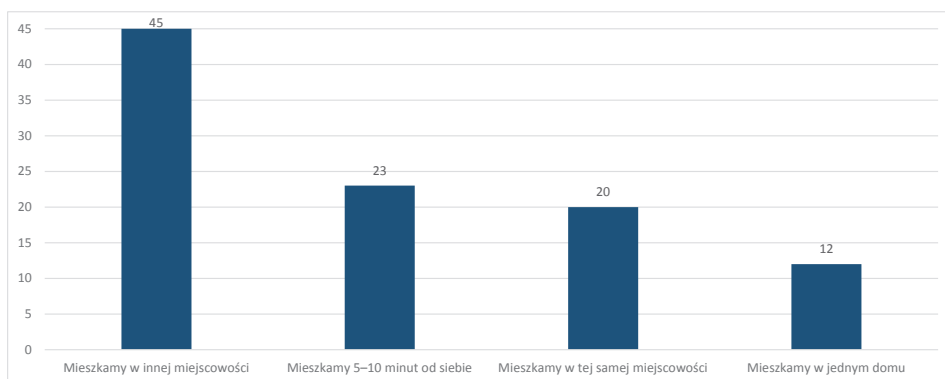
Źródło: opracowanie własne.

W literaturze przedmiotu można znaleźć badania dotyczące skutków podejmowania opieki przez seniorów nad wnukami. Takie badania były prowadzone m.in. przez Borowik (2025, s. 58–66). Widoczne są w nich szczególnie negatywne doświadczenia. Badani dziadkowie doświadczali bowiem nadmiernego przeciążenia opiekuńczego, mierzyli się z postępującymi problemami zdrowotnymi, brakiem wsparcia ze strony instytucji oraz konfliktami rodzinnymi. Można przypuszczać, że te negatywne doświadczenia przekładają się na codzienną opiekę nad wnukami, a w konsekwencji wpływają na budowanie negatywnych wspomnień u wnuków, w stosunku do których jest sprawowana opieka.

2. Znaczenie więzi między dziadkami i młodymi dorosłymi

Drugi problem szczegółowy został sformułowany w kontekście aktualnych relacji i brzmiał: Jak często i w jaki sposób młodzi dorośli spędzają czas wolny z dziadkami? Niemal jedna trzecia badanych (28%) odpowiedziała, że obecnie nie spędzają czasu z dziadkami, co jest spowodowane dwoma czynnikami: odległością zamieszkania oraz brakiem zbudowanej więzi emocjonalnej w okresie wczesnego dzieciństwa. W konsekwencji respondenci nie odczuwają potrzeby dążenia do regularnych kontaktów z babcią lub dziadkiem.

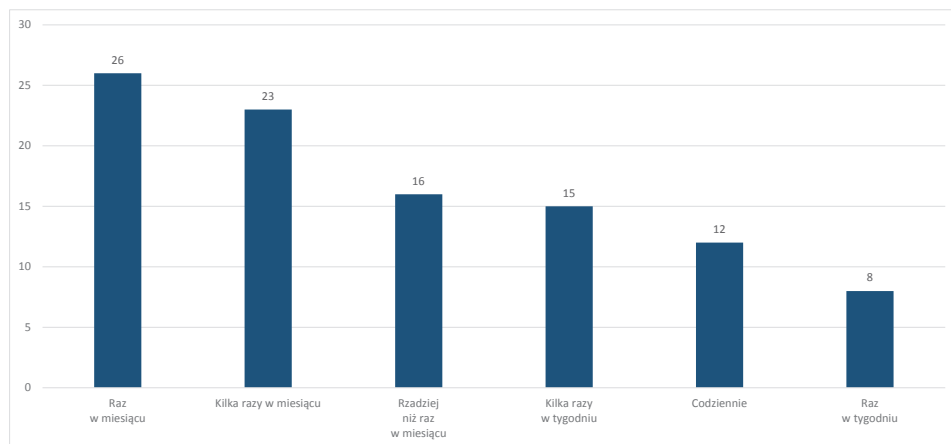
Rysunek 6 przedstawia dane liczbowe dotyczące odległości zamieszkania pomiędzy młodymi dorosłymi a ich dziadkami. Łącznie 32% osób badanych mieszka w tej samej miejscowości lub w tym samym domu, co ich dziadkowie, natomiast 23% mieszka 5–10 minut od siebie. Aż 45% respondentów mieszka jednak w zupełnie innej miejscowości niż dziadkowie, czego efektem jest brak systematycznych spotkań.

Rysunek 6. Odległość zamieszkania pomiędzy młodymi dorosłymi a ich dziadkami (%)

Źródło: opracowanie własne.

Na rysunku 7 przedstawiono częstotliwość spotkań młodych dorosłych z ich dziadkami. Największa grupa respondentów zadeklarowała, że spotykają się z dziadkami raz w miesiącu (26%), a niewiele mniej – kilka razy w miesiącu (23%), zatem kontakty mają najczęściej charakter regularny, lecz nie są bardzo częste. Mniejszy odsetek badanych odwiedza dziadków rzadziej niż raz w miesiącu (16%), natomiast 15% spotyka się z nimi kilka razy w tygodniu, a 12% codziennie, co świadczy o bardzo bliskich i intensywnych relacjach w części rodzin. Najrzadziej wskazywaną odpowiedzią było spotkanie się raz w tygodniu (8%).

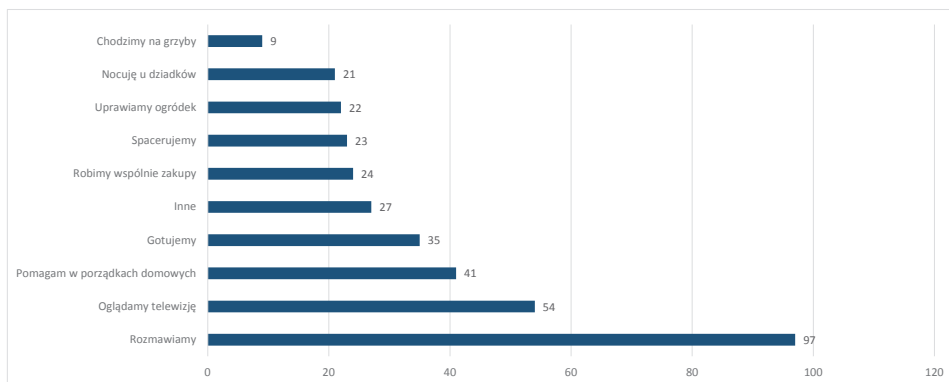
Rysunek 7. Częstotliwość spotkań młodych dorosłych z ich dziadkami (%)

Źródło: opracowanie własne.

W sierpniu 2024 r. Instytut Polityki i Innowacji w Opiece Zdrowotnej Uniwersytetu Michigan dla Narodowego Sondażu na temat Zdrowego Starzenia się przeprowadził badania na grupie 3486 dorosłych w wieku od 50 do 94 lat w całych Stanach Zjednoczonych. Na ich podstawie można stwierdzić, że tamtejsi seniorzy spotykają się częściej z wnukami niż dziadkowie w Polsce. Seniorów ze Stanów Zjednoczonych zapytano, jak często widują się ze swoimi wnukami w wieku poniżej 18. roku życia. Codziennie lub prawie codziennie widuje wnuki lub wnuczki 18% dziadków, spotyka się z nimi co najmniej raz w tygodniu 23%, a raz lub dwa razy w miesiącu prawie jedna czwarta (23%). Dość dużo badanych (36%) stwierdziło też, że bezpośredni kontakt z wnukami mają tylko raz na kilka miesięcy lub rzadziej (Bauer, Kullgren, 2024).

Na rysunku 8 zaprezentowano dane dotyczące form spędzania czasu wolnego młodych dorosłych z ich dziadkami. Wyznaczono dwie zmienne niezależne. Pierwsza z nich dotyczyła spędzania czasu wolnego z dziadkami przez młodych dorosłych. Sformułowano do niej dwa wskaźniki: 1) aktywne formy spędzania czasu wolnego młodych dorosłych z ich dziadkami; 2) bierne formy spędzania czasu wolnego młodych dorosłych z ich dziadkami. Wśród aktywnych form spędzania czasu wolnego respondenci mieli do wyboru: rozmowy, pomoc w porządkach domowych, gotowanie, spacer, wspólne zakupy, uprawianie ogródka, chodzenie na grzyby. Z kolei bierne formy spędzania czasu wolnego dotyczyły oglądania telewizji i nocowania u dziadków. Respondenci mieli również do wyboru opcję „inne”, w której wymieniali pozostałe formy spędzania czasu wolnego z dziadkami. Jak ustalono, systematyczność spotkań oddziałuje bezpośrednio na formę spędzania czasu wolnego. Druga część problemu badawczego dotyczyła właśnie tego zagadnienia. Badani mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi. Najczęściej

wskazywali na rozmowy z dziadkami (97%). Następnie w kolejności malejącej było to: oglądanie telewizji (54%), pomoc w porządkach domowych (41%), gotowanie (35%), robienie zakupów (24%), spacery (23%), uprawianie ogródka (22%), nocowanie u dziadków (21%) oraz chodzenie na grzyby (9%). Zaznaczając kategorię „inne” (27%), osoby badane wskazywały na takie aktywności jak: wspólne majsterkowanie, wyjazdy czy też wychodzenie do kina.

Rysunek 8. Formy spędzania czasu wolnego młodych dorosłych z ich dziadkami (%; możliwość wyboru wielu odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne.

Z przywołanych wcześniej badań Czerwonki (2017), przeprowadzonych na grupie 50 dzieci i 50 seniorów, wynika, że seniorzy najczęściej spędzają czas wolny z wnukami podczas spacerów, wspólnego czytania oraz pomagając im w odrabianiu lekcji. Wśród form aktywności fizycznej wskazywano również wycieczki rowerowe oraz wspólne wyjścia na basen. Podobny rozkład odpowiedzi odnotowano wśród dzieci – także zadeklarowały częste spacery oraz różnorodne formy wspólnego spędzania czasu z dziadkami. Zauważalne jest również to, że relacje międzypokoleniowe obejmują korzystanie z technologii – wnukowie i dziadkowie wspólnie używają komputera oraz innych urządzeń cyfrowych. Współczesne relacje międzypokoleniowe wskazują na zmianę tradycyjnego modelu przekazywania wiedzy. O ile dawniej to młodsze pokolenie zwracało się do starszych po radę i wsparcie, o tyle obecnie coraz częściej to seniorzy korzystają z pomocy dzieci i wnuków w zakresie nowych technologii, takich jak obsługa komputera czy wyszukiwanie informacji w internecie. Wybór wnuków z kafeterii odpowiedzi potwierdza zróżnicowany charakter wspólnych aktywności. Dzieci wskazały m.in. spacery, wspólne pieczenie, szycie, gotowanie, oglądanie meczów piłkarskich, pomoc w nauce, czytanie gazet, wycieczki rowerowe, gry komputerowe, wyjścia do kina i teatru oraz udział dziadków w wydarzeniach sportowych.

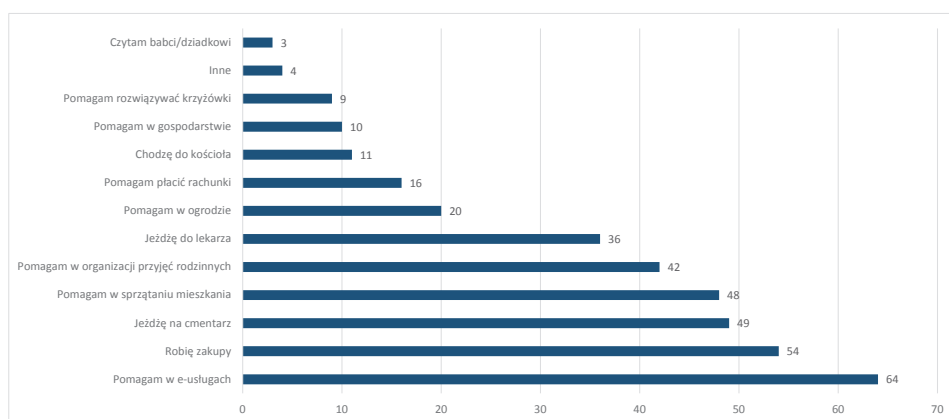
Relacje te ukazują zarówno codzienne aktywności domowe, jak i formy rekreacyjne czy kulturalne. Pełnienie roli babci i dziadka wiąże się z realizacją wielu funkcji. Z perspektywy badanych seniorów najistotniejsza jest funkcja opiekuńczo-wychowawcza, polegająca na zaspokajaniu podstawowych potrzeb wnucząt, przekazywaniu wartości, uczeniu szacunku oraz kształtowaniu takich cech jak cierpliwość i odpowiedzialność. Takiej odpowiedzi udzieliło 38% respondentów. Drugą wskazywaną funkcją była funkcja rekreacyjna, obejmująca organizowanie wypoczynku, wakacji czy ferii zimowych (12%). Seniorzy podkreślali również znaczenie funkcji kulturowej, związanej z wprowadzaniem wnuków w świat kultury i sztuki poprzez wspólne uczestnictwo w wydarzeniach artystycznych i zapoznanie ich z dziedzictwem kulturowym (16%) (Czerwonka, 2017, s. 112).

Druga zmienna niezależna wyznaczona w badaniu własnym dotyczyła form pomocy dziadkom w okresie ich starości. Sformułowano do niej sześć wskaźników: 1) pomoc w określonych obowiązkach; 2) pomoc zdrowotna; 3) aktywność społeczno-kulturalna; 4) pomoc techniczna; 5) pomoc w formalnościach; 6) aktywizacja społeczna i kulturalna. W ramach pierwszego wskaźnika respondenci mieli do wyboru: pomoc w gospodarstwie, pomoc w organizacji przyjęć rodzinnych, pomoc w sprzątanii mieszkania, pomoc w ogrodzie oraz robienie zakupów babci i/lub dziadkowi. Drugi wskaźnik dotyczył pomocy zdrowotnej, do której przyporządkowano odpowiedź „jeżdżenie do lekarza”. Aktywność społeczno-kulturalna to trzeci wskaźnik. W jego ramach osoby badane mogły zaznaczyć chodzenie do kościoła oraz jeżdżenie na cmentarz. Czwarty wskaźnik to pomoc techniczna. W tym przypadku respondenci mogli wybrać pomoc w załatwianiu spraw internetowych. Piątym wskaźnikiem była pomoc w formalnościach, jak np. opłacanie rachunków. Ostatnim wskaźnikiem był trening funkcji poznawczych.

W badaniu wyszczególnione zostały dwie zmienne, które najczęściej są realizowane przez członków rodziny w celu stymulacji osób starszych. Są nimi aktywizacja społeczna oraz aktywizacja kulturalna. Osoby wypełniające ankietę miały do wyboru dwie odpowiedzi: pomoc w rozwiązywaniu krzyżówek oraz czytanie. Respondenci mogli też zaznaczyć opcję „inne”, w której wymieniali pozostałe formy pomocy dziadkom w okresie starości.

W związku z tym ostatni problem szczegółowy brzmiał: Czy i w jaki sposób młodzi dorośli udzielają pomocy dziadkom w okresie ich starości? Respondenci mieli do wyboru 13 odpowiedzi. Było to pytanie wielokrotnego wyboru (zob. rysunek 9). Większość badanych pomaga w sprawach, które można załatwić tylko przez internet (64%). Wynika to z ciągłego rozwoju technologicznego, w związku z czym różne firmy, banki, firmy ubezpieczeniowe lub zapisy do lekarza przenoszone są do wirtualnej rzeczywistości. Seniorzy, choć zapewne bardzo chcą się nauczyć korzystać z e-usług, z trudnością przyswajają nowe informacje. Dlatego często potrzebują pomocy przy załatwianiu ważnych spraw. Ze względu na dbałość o sprawność intelektualną wnukowie odpowiedzieli, że pomagają dziadkom

w rozwiązywaniu krzyżówek (9%) oraz czytają swoim dziadkom książki (3%). Jeśli chodzi o kwestię wsparcia w czynnościach związanych z wyjściem z domu, badani pomagają swoim dziadkom w robieniu zakupów (54%), jeżdżeniu na cmentarz (49%), jeżdżeniu do lekarza (36%), płaceniu rachunków (16%) oraz wyjściu do kościoła (11%). Są to kwestie wynikające z gorszej sprawności ruchowej, ale również psychicznej. Osoba starsza zapomina czasem, dokąd chce iść albo co miała zrobić i potrzebuje pomocy wnuków. W czynnościach związanych z prowadzeniem domu respondenci pomagają w organizacji przyjęć rodzinnych (42%), sprzątanii (48%), w ogrodzie (20%) oraz w gospodarstwie (10%).

Rysunek 9. Formy pomocy dziadkom ze strony młodych dorosłych (%; możliwość wyboru wielu odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne.

W polskiej literaturze przedmiotu brak jest badań ukazujących formy pomocy oferowane przez dorosłych wnuków dziadkom. Borowik (2020, s. 178–183) poruszyła wątek wspólnego spędzania czasu wolnego. Autorka pisze o tym jako o źródle radości i przyjemności zarówno dla seniorów, jak i dla wnuków. Osoby badane za spędzanie czasu wolnego z dziadkami uznawały również wspólną naukę i odrabianie prac domowych. Z kolei w literaturze obcojęzycznej w ciągu ostatnich 25 lat obserwuje się wyraźny wzrost zainteresowania badawczego problematyką młodych dorosłych sprawujących opiekę. Pierwsze badania z początku XXI w. prowadzone były na ograniczonych liczebnie próbach młodych opiekunów, ale odegrały kluczową rolę w zainicjowaniu tej dziedziny badań (Dellmann-Jenkins, Blankemeyer, Pinkard, 2000). Istotnym impulsem dla dalszego rozwoju zainteresowania tą populacją było zakrojone na szeroką skalę badanie przeprowadzone w Wielkiej Brytanii, którym objęto młodocianych oraz młodych dorosłych opiekunów w wieku od 16 do 24 lat (Becker, Becker, 2008). W kolejnych

latach, zwłaszcza w drugiej dekadzie XXI w. oraz na początku lat 20., liczba badań poświęconych młodym dorosłym opiekunom znacząco wzrosła, co wiąże się z coraz częstszym angażowaniem się w opiekę osób należących do pokoleń milenialsów. Wciąż jednak potrzebne są dalsze analizy naukowe oraz badania relacji i więzi młodych dorosłych z ich dziadkami (Dellmann-Jenkins i in., 2000).

WNIOSKI

Przeprowadzone badania własne wskazują, że relacje i więzi emocjonalne ukształtowane pomiędzy wnukami a dziadkami w okresie dzieciństwa mają istotne znaczenie dla jakości kontaktów międzypokoleniowych w dorosłym życiu oraz dla gotowości młodych dorosłych do podejmowania działań pomocowych wobec starzejących się członków rodziny. Wyniki analiz pokazują, że doświadczenia emocjonalne wyniesione z wczesnych etapów życia stanowią trwałe fundament późniejszych postaw, zachowań i decyzji podejmowanych w relacjach rodzinnych. Zgromadzony materiał empiryczny pozwala wnioskować, że większość respondentów często pozostawała w dzieciństwie pod opieką dziadków, co sprzyjało budowaniu relacji. Dziadkowie pełnili wówczas funkcję nie tylko opiekuńczą, lecz także wychowawczą i socjalizacyjną, przekazując wnukom normy, wartości oraz wzorce zachowań społecznych. Wspólne spędzanie czasu, rozmowy, zabawy oraz codzienne aktywności sprzyjały kształtowaniu pozytywnych wspomnień, które – jak pokazały wyniki badań – przełożyły się na chęć utrzymywania relacji w dorosłości oraz udzielania różnych form wsparcia seniorom.

Analiza danych wskazuje również, że osoby posiadające pozytywne wspomnienia z dziadkami w okresie dzieciństwa częściej utrzymują z nimi regularny kontakt w dorosłości. Nawet w sytuacji większej odległości zamieszkania młodzi dorośli wykazywali gotowość do podtrzymywania relacji, co świadczy o trwałości ukształtowanej wcześniej więzi emocjonalnej. Z kolei respondenci, którzy doświadczali obojętności, braku wsparcia emocjonalnego bądź przemocy, rzadziej podejmują inicjatywę kontaktu i pomocy. Istotnym wnioskiem płynącym z badań jest także zróżnicowanie form pomocy udzielanej dziadkom przez młodych dorosłych. Najczęściej podejmowane działania mają charakter instrumentalny, np. pomoc w obsłudze internetu, załatwianiu spraw urzędowych czy kontaktach z instytucjami. Jednocześnie respondenci angażują się w pomoc o charakterze emocjonalnym i towarzyszącym, obejmującą wspólne wyjścia, rozmowy czy obecność w sytuacjach wymagających wsparcia psychicznego. Pokazuje to, że pomoc wnuków oferowana dziadkom nie ogranicza się wyłącznie do czynności praktycznych, lecz stanowi element szerszej relacji opartej na bliskości i odpowiedzialności.

Wyniki badań potwierdzają także, że relacja wnuki–dziadkowie ma charakter dwukierunkowy i dynamiczny. W dzieciństwie to dziadkowie udzielali wsparcia wnukom, natomiast w późniejszych etapach życia role te ulegają stopniowemu

odwróceniu. Taka wymiana ról sprzyja zachowaniu ciągłości międzypokoleniowej oraz wzmacnia poczucie sensu, sprawczości i przynależności zarówno u seniorów, jak i u młodych dorosłych. Relacje te stają się przestrzenią wzajemnego uczenia się, zrozumienia i współdziałania, co ma szczególne znaczenie w kontekście starzejącego się społeczeństwa.

Podsumowując, można stwierdzić, że jakość relacji i siła więzi emocjonalnej zbudowanej w dzieciństwie w istotny sposób determinują postawy młodych dorosłych wobec starzejących się dziadków. Prawidłowo ukształtowane relacje sprzyjają gotowości do niesienia pomocy, podtrzymywania kontaktu oraz współuczestniczenia w życiu seniorów, natomiast deficyty w tym obszarze mogą prowadzić do dystansu emocjonalnego i osłabienia więzi rodzinnych. Wnioski te potwierdzają, jak ważne jest budowanie relacji międzypokoleniowych już na wczesnych etapach życia oraz wskazują na potrzebę dalszych badań dotyczących relacji młodych dorosłych z dziadkami, ponieważ – jak pokazała kwerenda literatury – brak jest badań dotyczących tej grupy respondentów.

POSTULATY

Przeprowadzone badania oraz analiza zgromadzonego materiału empirycznego wskazują na potrzebę dalszego, pogłębionego podejmowania problematyki relacji/więzi między wnukami a dziadkami w perspektywie międzypokoleniowej. Zmieniający się model rodziny, wydłużający się okres życia, a także dynamiczne przemiany społeczno-kulturowe sprawiają, że relacje nabierają nowego znaczenia zarówno w kontekście funkcjonowania rodziny, jak i systemu wsparcia osób starszych. Wyniki badań potwierdzają, że jakość relacji zbudowanych w okresie dzieciństwa istotnie oddziałuje na postawy młodych dorosłych wobec dziadków w późniejszych fazach ich życia. Z tego względu zasadne wydaje się podejmowanie działań badawczych i praktycznych ukierunkowanych na wzmacnianie pozytywnych relacji międzypokoleniowych już na wczesnych etapach rozwoju dziecka. Szczególne znaczenie ma tu rola dziadków jako osób przekazujących wartości oraz normy społeczne i rodzinne. Warto by było przeprowadzić badania podłużne, które pozwoliłyby prześledzić dynamikę relacji wnuki–dziadkowie na kolejnych etapach życia oraz uchwycić mechanizmy sprzyjające utrzymywaniu więzi emocjonalnej w dorosłości i starości. Istotne byłoby również rozszerzenie badań o perspektywę młodych dorosłych posiadających dziadków. Umożliwiłoby to pełniejsze ujęcie relacji międzypokoleniowych oraz wzajemnych oczekiwań i doświadczeń ze strony zarówno osób starszych, jak i ich dorosłych wnuków.

Kolejnym postulatem jest potrzeba uwzględniania w badaniach zróżnicowania środowiskowego, kulturowego oraz społeczno-ekonomicznego rodzin. Warunki życia, miejsce zamieszkania, styl funkcjonowania rodziny czy dostęp

do wsparcia instytucjonalnego mogą w istotny sposób różnicować jakość relacji międzypokoleniowych oraz zakres udzielanej pomocy. Analiza tych zmiennych pozwoliłaby na lepsze rozpoznanie czynników ryzyka osłabienia więzi rodzinnych oraz czynników ochronnych sprzyjających ich podtrzymywaniu. W kontekście praktycznym zasadne jest także rozwijanie programów edukacyjnych i profilaktycznych skierowanych do rodzin wielopokoleniowych, które uświadamiałyby znaczenie pielęgnowania relacji emocjonalnych między wnukami a dziadkami. Edukacja ta powinna obejmować zarówno dzieci i młodzież, jak i osoby dorosłe oraz seniorów, podkreślając wagę wzajemnego szacunku, dialogu i współodpowiedzialności. Szczególnie istotne wydaje się przygotowywanie młodych dorosłych do pełnienia roli wsparcia dla starzejących się członków rodziny w sposób adekwatny do ich potrzeb i możliwości.

Podsumowując, przedstawione wyniki badań stanowią istotny przyczynek do dalszych analiz nad relacjami międzypokoleniowymi, ale nie wyczerpują złożoności poruszonego zagadnienia. Konieczne jest kontynuowanie badań nad więziami dorosłych wnuków z dziadkami, zwłaszcza w obliczu postępującego starzenia się społeczeństwa i zmian w strukturze rodziny. Pogłębianie tej problematyki może przyczynić się do lepszego rozumienia mechanizmów wsparcia nieformalnego oraz do projektowania skutecznych działań społecznych i pedagogicznych, sprzyjających jakości życia osób starszych i spójności rodzinnej.

BIBLIOGRAFIA

- Abramowska-Kmon, A., Antczak, R., Chełchowska, M., Chłoń-Domińczak, A., Kotowska, I. E., Oczkowska, M., Panek, T., Perek-Białas, J., Ruzik-Sierdzińska, A., Strzelecki, P., Wróblewska, W., Zwierzchowski, J. (2023). *Pokolenie 50+ w Polsce i w Europie w przededniu pandemii COVID-19: aktywność, stan zdrowia, warunki pracy, relacje międzypokoleniowe i wykluczenie. Raport podsumowujący wyniki badań 8. rundy badania „SHARE: 50+ w Europie”*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Adamczyk, M. D. (2022). Modele funkcjonowania osób starszych, w tym niesamodzielnych, w rodzinie. *Roczniki Nauk Społecznych*, 14(3), 189–208. DOI: 10.18290/rns22503.2.
- Appelt, K. (2007). Współcześni dziadkowie i ich znaczenie dla rozwoju wnuków. W: A. I. Brzezińska, K. Ober-Łopatka, R. Stec, K. Ziółkowska (red.), *Szanse rozwoju w okresie późnej dorosłości*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Bajor, A., Cyrkun, K. (2021). Wieloaspektowe definiowanie rodziny w odniesieniu do typów rodzin dysfunkcyjnych. W: J. Kawak (red.), *Wyzwania współczesnego świata* (t. 14; s. 65–78). Łódź: Wydawnictwo Naukowe ArchaeGraph.
- Bauer, K., Kullgren, J. (2024). *Grandparents Help Grandkids in Many Ways – but the Reverse May Be True Too, Poll Suggests*. Pobrane z: <https://ihpi.umich.edu/news-events/news/grandparents-help-grandkids-many-ways-reverse-may-be-true-too-poll-suggests> (dostęp: 8.02.2026).
- Becker, S., Becker, F. (2008). *Young Adult Carers in the UK: Experiences, Needs and Services for Carers Aged 16–24*. London: Princess Royal Trust for Carers.
- Borowik, J. (2020). „Dziadkowie – rodzice” widziani oczami dorosłych wnuków. *Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne*, 10(1), 174–188. DOI: 10.18778/2450-4491.10.12.

- Borowik, J. (2022). Rodzina z pominiętym pokoleniem. Doświadczenia życiowe dziadków wychowujących wnuki. *Kultura i Edukacja*, (3), 148–164. DOI: 10.15804/kie.2022.03.08.
- Borowik, J. (2025). Opieka dziadków nad wnukami – nienormalne wydarzenie życiowe w narracjach biograficznych. *Roczniki Pedagogiczne*, 17(1), 87–104. DOI: 10.15804/kie.2025.03.04.
- Brańpiel, J. (2002). Więzi społeczne w rodzinie. W: S. Kawula, J. Brańpiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki* (s. 103–114). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Brańpiel, J. (2007). Więzi społeczne w rodzinie. W: S. Kawula, J. Brańpiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki* (s. 115–134). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Brańpiel, J., Górnicka, B. (2020). *Rodzina w kręgu ponowoczesnych przemian i wyzwań niepełnosprawności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Brzezińska, A. I. (red.). (2021). *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*. Gdańsk: GWP.
- Burkacka, I. (2017). Monoparentalność, wielorodzina i rodzina zrekonstruowana. Współczesne nazwy modeli życia rodzinnego. *Artes Humanae*, 2, 61–94. DOI: 10.17951/art.2017.2.61.
- Chojnacka, B. (2023). Dziadkowie jako znaczący inni w biograficznym doświadczeniu. *Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, 66(3), 95–112. DOI: 10.31743/znkul.16393.
- Cudak, H. (2012a). Zaburzenie struktury rodziny jako konsekwencja makrospołecznych uwarunkowań. *Pedagogika Rodziny*, (2), 7–17.
- Cudak, S. (2012b). Znaczenie więzi emocjonalnych w rodzinie dla prawidłowego funkcjonowania dzieci. *Pedagogika Rodziny*, (2), 31–39.
- Czepczarz, J., Czepczarz, A. (2021). Znaczenie opieki nad wnukami w jakości życia osób w podeszłym wieku. *Wychowanie w Rodzinie*, 25(2), 139–153. DOI: 10.61905/wwr/170383.
- Czerwonka, D. (2017). Rola współczesnych dziadków – z perspektywy wnucząt i seniorów. *Zeszyty Naukowe Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku*, 44, 105–119.
- Dellmann-Jenkins, M., Blankemeyer, M., Pinkard, O. (2000). Young Adult Caregivers for Older Family Members. *Journal of Aging Studies*, 14(2), 189–204.
- Firlit-Fesnak, G. (2022). Zdolność dostosowania rodziny wobec zmian wywołanych pandemią COVID-19. *Studia Politologiczne*, 65, 108–128. DOI: 10.33896/SPolit.2022.65.5.
- Fitzpatrick, M. (2004). Grandparents Raising Grandchildren, Melbourne, Council on the Ageing. *AJSI*, 49(4), 467–488.
- Franczyk, E. (2021). Osoba starsza a kryzys we współczesnej rodzinie w ujęciu systemowym. *Horyzonty Wychowania*, 20(53), 61–71. DOI: 10.35765/hw.2030.
- Frączek, Z. (2021). Dysfunkcjonalność i problemy współczesnej polskiej rodziny w świetle danych statystycznych i wspierających działań państwa. *Kultura – Przemiany – Edukacja*, 9, 149–169. DOI: 10.15584/kpe.2021.9.7.
- Garbulińska-Charchut, J. (2021). Pandemia koronawirusa – możliwe długoterminowe skutki społeczne. W: J. Kawak (red.), *Wyzwania współczesnego świata* (t. 14; s. 53–64). Łódź: Wydawnictwo Naukowe ArchaeGraph.
- Gerard, J. M., Landry-Meyer, L., Roe, J. G. (2006). Grandparents Raising Grandchildren: The Role of Social Support in Coping with Caregiving Challenges. *International Journal of Aging and Human Development*, 62(4), 359–383. DOI: 10.2190/3796-DMB2-546Q-Y4AQ.
- Grabarczyk, F. (2019). Samotność osób starszych. W: J. Zimny (red.), *Nowe oblicza współczesnej rzeczywistości* (s. 137–150). Stalowa Wola: Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Stalowej Woli.
- Grünwald, O., Damman, M., Henskens, K. (2022). The Experiences of Grandparents Looking After Their Grandchildren: Examining Feelings of Burden and Obligation Among Non-Custodial Grandparents. *Ageing & Society*, 1–18. DOI: 10.1017/S0144686X22001027.
- Herudzińska, M. H. (2022). Seniorzy w Polsce – stan zdrowia, wsparcie instytucjonalne i opieka nieformalna. *Wychowanie w Rodzinie*, 27(2), 325–344. DOI: 10.61905/wwr/170354.

- Huk, T. (2014). *Pedagogika medialna. Aspekty społeczne, kulturowe i edukacyjne*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Jarosz, E., Nowak, A. (2012). *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka. Funkcjonowanie znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*. Warszawa: Rzecznik Praw Dziecka.
- Jas, K. (2019). Rodzina jako miejsce kontaktów międzypokoleniowych w opinii uczniów szkół ponadgimnazjalnych powiatu cieszyńskiego. *Edukacja Międzykulturowa*, (2), 180–193. DOI: 10.15804/em.2019.02.12.
- Kawula, S. (2002). *Pedagogika rodziny*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kotlarska-Michalska, A. (2002). Więź w rodzinach wielodzietnych. *Roczniki Socjologii Rodziny*, 14, 57–70.
- Kwak, A. (2018). Czy trwałość więzi rodzinnych mimo przemian społecznych? *Rocznik Nauk Społecznych*, 46(4), 165–171. DOI: 10.18290/rns.2018.46.4-9.
- Luty-Michalak, M. (2017). Siła więzi rodzinnych osób starszych. *Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne*, 18(1), 41–49.
- Łuczak, E. (2008). Wielowymiarowa dysfunkcyjność współczesnej rodziny i jej wpływ na proces wychowania. W: W. Muszyński, E. Sikora (red.), *Małżeństwo i rodzina w ponowoczesności. Szanse – zagrożenia – patologie* (s. 306–313). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mitkiewicz, B. (2021). Troska o rodzinę niesamodzielnego seniora. *Społeczeństwo – Edukacja – Język*, (13), 243–259.
- Młyński, J. (2020). Rodzina w sytuacji pandemii koronawirusa COVID-19 jako wyzwanie dla polityki lokalnej. W: N. G. Pikuła, M. Grewiński, E. Zdebska, W. Glac, (red.), *Wyzwania dla polityki społecznej w kontekście pandemii koronawirusa* (s. 69–87). Kraków: Wydawnictwo Scriptum Tomasz Sekunda.
- Nikitorowicz, J. (1999). Szanse i zagrożenia tożsamości rodzinnej. W: J. Nikitorowicz (red.), *Rodzina wobec wyzwań edukacji międzykulturowej* (s. 66–78). Białystok: Trans Humana.
- Nowak-Dziemianowicz, M. (2016). *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwania tożsamości*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Nowicka, E. (2020). Rodzinna edukacja medialna przygotowaniem do funkcjonowania dziecka w świecie mediów. *Wychowanie w Rodzinie*, 22(1), 257–266. DOI: 10.61905/www/170471.
- Ochiltree, G. (2006). The Changing Role of Grandparents. *Arte Briefing. Australian Family Relationships Clearinghouse*, 2, 1–9.
- Pilch, T., Bauman, T. (2001). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Pujer, K. (2016). *Współczesna rodzina. Szanse, zagrożenia, kierunki przemian*. Wrocław: Wydawnictwo Exante.
- Pyżlak, G. (2020). *Troska o rodziny w sytuacjach trudnych*. Lublin: Wydawnictwo Diecezji Rzeszowskiej.
- Ritzer, G. (2004). *Klasyczna teoria socjologiczna*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Różański, T. (2020). Samotność i osamotnienie osób starszych jako problem społeczny i edukacyjny. *Roczniki Pedagogiczne*, 12(4), 75–90. DOI: 10.18290/rped20124-6.
- Różański, T. (2021). Przemoc wobec ludzi starszych w rodzinie. Zarys problematyki. *Teologia i Człowiek*, 52(4), 171–187. DOI: 10.12775/TiCz.2020.057.
- Rudnik, A. (2014). Relacje międzypokoleniowe w rodzinie – perspektywa gerontologiczna. W: P. Szukalski (red.), *Relacje międzypokoleniowe we współczesnych polskich rodzinach* (s. 41–55). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Rynkowska, D. (2019). Przemoc wobec osób starszych – sposoby przeciwdziałania. *Polityka i Społeczeństwo*, (1), 69–82. DOI: 10.15584/polispol.2019.1.5.

- Ryszka, Ł. (2023). Komunikacyjne dylematy pełnionych ról dziadków i teściów w świetle koncepcji analizy transakcyjnej. W: J. Siewiora, G. Godawa, K. Cymanow-Sosin (red.), *Miejsce i rola rodziców w budowaniu i funkcjonowaniu rodzin ich dzieci* (s. 139–159). Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie.
- Schier, K. (2008). Johna Bowlby'ego teoria przywiązania i psychoanaliza – historia rodzinna? W: B. Józefik, B. Iniewicz (red.), *Koncepcja przywiązania. Od teorii do praktyki klinicznej* (s. 35–51). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Seferyńska, A. M. (2004). *Uczeń z rodziny dysfunkcyjnej*. Warszawa: WSiP.
- Semków, J. (2021). Opieka nad osobą z chorobą Alzheimera – perspektywa opiekunów. *EXLIBRIS Biblioteka Gerontologii Społecznej*, (2), 34–50.
- Szatur-Jaworska, B. (2017). Życie rodzinne polskich seniorów na początku XXI wieku. W: M. Bednarski, Z. Czepulis-Rutkowska, D. Głogosz (red.), *O racjonalną politykę rodzinną. Rodzina formacją niezastąpioną? Książka jubileuszowa prof. Bożeny Balcerzak-Paradowskiej* (s. 108–118). Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Szostakowska, K. (2019). Infantylicyzacja osób starszych nie tylko w sferze języka – raport z badań. *Praca Socjalna*, 34(5), 7–21. DOI: 10.5604/01.3001.0013.7255.
- Szostakowska, K. (2022). Wielowymiarowość infantylicyzacji osób starszych – wyniki badań. *Studia Pedagogiczne*, 41, 195–208.
- Wałęcka-Matyja, K. (2022). Wartości rodzinne, materialne i światopogląd a proces transmisji międzypokoleniowej. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, (1), 1–15.
- Wesołowska, P. (2019). *Świadomość pedagogiczna współczesnych rodziców oraz jej źródła*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Zamorska, K., Makuch, M. (2018). *Starzenie się społeczeństwa. Wymiar społeczny, gospodarczy i polityczny*. Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka.
- Znanięcki, F. (2011). *Relacje społeczne i role społeczne. Niedokończona socjologia systematyczna*. Warszawa: PWN.
- Żebrok, P. (2021). Autorytet dziadka w rodzinie. W: A. Chrapusta, I. Skoczeń, S. Wronka (red.), *Pomiędzy szacunkiem a odpowiedzialnością. Rola autorytetu w rozwoju osobowym człowieka* (s. 123–139). Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie.

ABSTRACT

During childhood, individuals build family bonds. These primarily concern members of the closest family: parents, siblings, and grandparents. The caregiving role performed by family elders for their grandchildren constitutes a very important element in shaping the attitudes, behaviors, patterns, and norms of the youngest generation. The study was conducted using the diagnostic survey method. It involved 238 participants aged 18–35 (young adults) who maintained regular contact with their grandparents. The aim of the research was to demonstrate how bonds/relationships formed in childhood are reflected in the bonds/relationships between grandchildren and grandparents in adulthood. The subject of the study was the relationships between grandchildren and their grandparents. Three research questions were formulated. The first asked: What kinds of relationships with grandparents are present in the memories of young adults? Respondents indicated several positive memories, most frequently shared meals (28%), play activities (16%), trips (15%), holidays spent at their grandparents' homes (14%), walks (12%), and other experiences (39%). The second research question was formulated as follows: How often and in what ways do young adults spend their free time with their grandparents? The largest group of respondents meets with their grandparents once or several times a month (49% in total), 16% do so less than once a month, while more frequent contacts are several times a week (15%) or daily (12%), and meeting once a week was indicated least frequently (8%). The third research question asked: Whether and in

what ways do young adults provide assistance to their grandparents in old age? The majority of respondents help their grandparents mainly with internet-related matters and everyday tasks such as shopping, cleaning, medical appointments, or organizing household life. This results from both progressing digitalization and the declining physical and mental fitness of older adults.

Keywords: bonds/relationships; grandparents; grandchildren; young adults; care